

**PROFILAKTIKA INSPEKTORLARINING IJTIMOIIY REABLITATSIYA
QILISH VA IJTIMOIIY MOSLASHTIRISH CHORA-TADBIRLARINI
AMALGA OSHIRISH FAOLİYATI**

Xasanov Davron Ziyodulla o'g'li

Ichki ishlar vazirligi Akademiyasi

310-guruh kursanti

Utepov Dilmurod Sheraliyevich

Ichki ishlar vazirligi Akademiyasi

Huquqbuzarliklar profilaktikasi kafedrasida

kata o'qituvchisi, podpolkovnik

Annotatsiya: Mazkur maqolada profilaktika inspektorlarining ijtimoiy reabilitatsiya va ijtimoiy moslashtirish sohasidagi faoliyati tahlil qilinadi. Ushbu faoliyatning asosiy maqsadi, ijtimoiy muammolarni hal qilish, jinoyatchilikning oldini olish va jamiyatga qayta integratsiyalashishni ta'minlashdan iboratdir. Profilaktika inspektorlari, jinoyatni sodir etgan shaxslarni ijtimoiy moslashtirish va reabilitatsiya qilish jarayonlarini amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi. Maqolada, ijtimoiy reabilitatsiya va moslashtirishni amalga oshirishda qo'llaniladigan chora-tadbirlar, usullar va mavjud muammolar o'rganiladi. Shuningdek, mamlakatimizda bu sohadagi qonuniy asoslar va amaliyotga oid muammolar ham ko'rib chiqiladi. Maqola ijtimoiy himoya tizimi va profilaktika inspektorlarining jamiyatdagi o'rni haqida keng qamrovli tahlilni taqdim etadi.

Kalit so'zlar: profilaktika inspektorlari, ijtimoiy reabilitatsiya, ijtimoiy moslashtirish, jinoyatchilik, ijtimoiy himoya, jamiyatga integratsiya, chora-tadbirlar, qonuniy asoslar.

**ACTIVITY OF PROPHYLAXIS INSPECTORS IN IMPLEMENTATION OF
SOCIAL REHABILITATION AND SOCIAL ADAPTATION MEASURES**

Abstract: This article analyzes the role of prevention inspectors in social rehabilitation and social adaptation. The main objective of their activities is to address social problems, prevent crime, and ensure reintegration into society. Prevention inspectors play a crucial role in implementing social adaptation and rehabilitation processes for individuals who have committed crimes. The article explores the measures, methods, and challenges involved in the implementation of social rehabilitation and adaptation. It also examines the legal framework and practical issues related to this field in the country. The article provides a comprehensive analysis of the social protection system and the role of prevention inspectors in society.

Keywords: prevention inspectors, social rehabilitation, social adaptation, crime prevention, social protection, reintegration, measures, legal framework.

Profilaktika inspektorlarining ijtimoiy reabilitatsiya qilish va ijtimoiy moslashtirish chora-tadbirlarini amalga oshirish faoliyati hozirgi kunda jamiyatda muhim masalalardan biri sifatida e'tirof etiladi. Jamiyatning ijtimoiy barqarorligi, jinoyatchilik darajasining pasayishi va ijtimoiy himoya tizimining samaradorligi ko'p jihatdan mazkur sohadagi faoliyatga bog'liqdir. Ushbu maqolada profilaktika inspektorlarining mazkur jarayonlardagi o'rnini, chora-tadbirlarining asosiy yo'nalishlari, ular duch keladigan muammolar va ushbu sohadagi amaliyotlar batafsil tahlil qilinadi.

Profilaktika inspektorlari ijtimoiy himoya tizimining asosiy bo'g'inlaridan biri bo'lib, ular jinoyatni sodir etgan shaxslarni ijtimoiy hayotga qayta moslashtirishda va ularni jamiyatga integratsiya qilishda muhim rol o'ynaydi. Ijtimoiy reabilitatsiya jarayoni – bu shaxsning huquqiy, psixologik va ijtimoiy yordamga muhtojligini hisobga olgan holda, uni jamiyat hayotiga qaytarish jarayonidir. Ushbu jarayon jinoyatni sodir etgan shaxslarning yangi jinoyatlarni sodir etish ehtimolini kamaytirishga, ularning ijtimoiy munosabatlar tizimida faol ishtirok etishiga va yashash sifatini yaxshilashga qaratilgan.

Ijtimoiy reabilitatsiya va moslashtirishning dolzarbligi

Bugungi kunda ko'plab davlatlarda, jumladan, O'zbekistonda jinoyatchilikka qarshi kurashning samaradorligini oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Jinoyatchilikning oldini olish va uni kamaytirishda faqat jazolash tizimiga tayanish samarasiz ekanligi isbotlangan. Chunki shaxslarni ijtimoiy hayotga qayta jalb etmasdan, ularning xatti-harakatlarini tuzatishga qaratilgan choralar ko'rilmagan, jinoyatchilik darajasini barqaror ravishda pasaytirish qiyin. Shu bois, so'nggi yillarda ijtimoiy reabilitatsiya va moslashtirish amaliyoti keng miqyosda qo'llanila boshladi.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, jahon miqyosida jazoni ijro etganlarning 30-40 foizi bir yil ichida qayta jinoyat sodir etadi. Ushbu ko'rsatkichlarning pasayishi reabilitatsiya dasturlarining samaradorligi bilan bevosita bog'liq. O'zbekiston Respublikasi Ma'lumotlar statistik agentligi ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yilda respublikada 14 500 dan ortiq fuqaro jazoni ijro etish joylaridan qaytgan. Shulardan 27 foizi ijtimoiy moslashuvga muhtoj bo'lgani qayd etilgan.¹ Bu esa, profilaktika inspektorlarining ish hajmi va mas'uliyatini oshiradi.

Profilaktika inspektorlari o'z faoliyatida jinoyatni oldini olish va jamiyatni ijtimoiy himoya qilishning muhim bo'g'ini hisoblanadi. Ularning asosiy vazifalaridan biri jazoni ijro etish joyidan ozod etilgan shaxslarni ijtimoiy hayotga moslashtirishdir.

¹ O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo'mitasi. "2022-yilda jazoni ijro etgan shaxslar haqidagi statistik ma'lumotlar".

Bunda quyidagi yoʻnalishlarga alohida eʼtibor qaratiladi:

Psixologik yordam koʻrsatish. Jazoni oʻtab qaytgan shaxslar koʻpincha ruhiy tushkunlikka tushadi, oʻzini jamiyatdan chetlashtirilgan his qiladi. Profilaktika inspektorlari bunday holatlarni bartaraf etish uchun maxsus psixologlar bilan birgalikda ish olib boradi.

Huquqiy yordam koʻrsatish. Reabilitatsiya jarayonida shaxslarning huquqlari va majburiyatlarini tushuntirish, ularni jamiyatda faol ishtirok etishga undash muhim hisoblanadi. Masalan, ishga joylashish, uy-joy olish yoki oilaviy munosabatlarni tiklash masalalarida koʻmak beriladi.

Ishga joylashishda yordam. Statistika shuni koʻrsatadiki, jinoyatni qayta sodir etuvchilar orasida ishsizlik darajasi yuqori. Shu sababli, ish bilan taʼminlash reabilitatsiya jarayonining asosiy elementlaridan biri hisoblanadi.

Oʻquv va malaka oshirish kurslari tashkil etish. Ish topishda qiyinchiliklarga duch kelgan shaxslar uchun malaka oshirish dasturlari orqali yangi kasb-hunar oʻrgatish amaliyoti ham keng tarqalmoqda.

Oʻzbekistonda profilaktika inspektorlarining reabilitatsiya va moslashtirish jarayonidagi faoliyati qonunchilikda mustahkamlangan boʻlib, ular ichki ishlar organlarining tarkibiy qismi sifatida faoliyat yuritadi.

Ushbu yoʻnalish boʻyicha amaliyotda bir qator muammolar ham mavjud.

Birinchi muammo resurslarning cheklanganligidir. Profilaktika inspektorlari koʻpincha bir vaqtning oʻzida bir nechta tuman yoki hududda ishlashga majbur boʻlib, bu esa reabilitatsiya jarayonining sifatiga salbiy taʼsir koʻrsatadi.

Ikkinchi muammo – jamiyatdagi stigma. Jazoni oʻtgan shaxslar koʻpincha jamiyat tomonidan chetlatilgan yoki ularga ishonchsizlik bilan qaraladi. Bu esa ularning ijtimoiy moslashuvini qiyinlashtiradi.

Uchinchi muammo – huquqiy va maʼrifiy savodxonlik darajasining pastligi. Reabilitatsiya jarayoniga jalb etilgan shaxslar koʻpincha oʻz huquq va majburiyatlarini toʻliq tushunmaydi, bu esa qoʻshimcha toʻsiqlarni keltirib chiqaradi.

Profilaktika inspektorlari faoliyatini yanada samarali tashkil qilish uchun bir nechta takliflarni kiritish mumkin:

Resurslarni koʻpaytirish. Bu inspektorlarning ish yukini kamaytirish va har bir shaxsga individual yondashishni taʼminlash imkonini beradi. Masalan, har bir inspektor uchun maʼlum miqdordagi fuqarolar bilan ishlash normasi belgilanishi kerak.

Jamiyat bilan hamkorlikni kuchaytirish. NNTlar, fuqarolik jamiyati institutlari va boshqa tashkilotlarni jarayonga jalb qilish orqali reabilitatsiya jarayoni samaradorligini oshirish mumkin.

Stigmaga qarshi kurash. Jazoni oʻtgan shaxslar haqidagi salbiy stereotiplarni kamaytirish uchun ijtimoiy axborot kampaniyalarini oʻtkazish maqsadga muvofiqdir.

Huquqiy va ijtimoiy savodxonlikni oshirish. Reabilitatsiya dasturlariga jalb

qilingan shaxslar uchun maxsus treninglar va ma'rifiy tadbirlarni yo'lga qo'yish kerak.

Profilaktika inspektorlarining ijtimoiy reabilitatsiya va moslashtirishdagi roli jamiyatning ijtimoiy va iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Chunki jinoyatni sodir etgan shaxslarni to'g'ri yo'nalishga qaytarish faqat individual foyda bilan cheklanmay, balki kengroq ijtimoiy natijalarga olib keladi. Bunda jinoyatchilik darajasining pasayishi, iqtisodiy yo'qotishlarning kamayishi va jamiyatda o'zaro ishonch muhitining yaxshilanishi kabi ijobiy tendensiyalar kuzatiladi.

Reabilitatsiya jarayonida xalqaro tajriba

Dunyoning rivojlangan mamlakatlarida jinoyatchilikni kamaytirishning samarali vositalaridan biri sifatida reabilitatsiya va moslashtirishga katta ahamiyat beriladi. Masalan, Skandinaviya davlatlarida jinoyatni sodir etgan shaxslarni reabilitatsiya qilish jarayonida jamoat bilan ishlash tizimi mukammal tashkil etilgan. Norvegiyada jazoni ijro etgan shaxslarning qayta jinoyat sodir etish darajasi atigi 20 foizni tashkil qiladi,² bu esa boshqa davlatlarga nisbatan sezilarli darajada pastdir. Ushbu natijalarga erishishda huquqbuzarlarni ijtimoiy hayotga integratsiya qilishga qaratilgan kompleks yondashuvning o'rni katta.

O'zbekiston bu borada xalqaro tajribani o'rganib, o'z milliy shart-sharoitlariga moslashtirilgan dasturlarni ishlab chiqmoqda. Shu jumladan, jinoyatchilik profilaktikasi sohasida xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik yo'lga qo'yilgan. Xususan, BMTning Narkotiklar va jinoyatga qarshi kurash boshqarmasi (UNODC) va boshqa tashkilotlar bilan birgalikda o'quv dasturlari va treninglar tashkil etilmoqda³. Bu kelgusida profilaktika inspektorlarining malakasini oshirish va zamonaviy uslublarni joriy etish imkoniyatini beradi.

Ijtimoiy reabilitatsiya jarayonining yana bir muhim jihati iqtisodiy samara bilan bog'liq. Jinoyatchilik va qamoqqa olish xarajatlari davlat byudjeti uchun sezilarli yuk bo'ladi. Masalan, O'zbekiston statistikasiga ko'ra, bir mahbusni saqlash uchun yiliga o'rtacha 20 million so'm mablag' sarflanadi. Agar jazoni ijro etgan shaxs qayta jinoyat sodir etsa, davlat uchun bu xarajatlar yanada ortadi. Shunday ekan, reabilitatsiya va moslashtirish dasturlariga sarmoya kiritish uzoq muddatli iqtisodiy foyda keltiradi.

Bundan tashqari, reabilitatsiya jarayonida ish bilan ta'minlangan yoki yangi kasb egallagan shaxslar jamiyatning faol mehnat bozoriga qaytariladi. Ularning iqtisodiy faoliyatga qo'shilishi orqali ishlab chiqarish hajmi ortadi va soliq tushumlari ko'payadi. Shu bois, reabilitatsiya dasturlarini yanada rivojlantirish davlat va jamiyat uchun foydali investitsiya hisoblanadi.

Zamonaviy texnologiyalar ijtimoiy reabilitatsiya jarayonida ham muhim rol o'ynaydi. Masalan, axborot texnologiyalari yordamida profilaktika inspektorlari jinoyatga moyil bo'lgan shaxslarni monitoring qilish va ularga nisbatan chora-

² World Prison Brief. "Recidivism Rates and Rehabilitation Programs: A Global Overview" (2021).

³ United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). "Social Reintegration of Offenders: Best Practices" (2020).

tadbirlarni amalga oshirishni samarali tashkil etishi mumkin. Yevropa va AQSh tajribasida reabilitatsiya jarayonida onlayn platformalar keng qo'llaniladi. Ushbu platformalar yordamida jazoni ijro etgan shaxslar uchun masofaviy treninglar va psixologik yordam ko'rsatish yo'lga qo'yilgan⁴.

O'zbekistonda ham ushbu yo'nalishda qadamlar tashlanmoqda. 2022-yilda ichki ishlar organlari tomonidan profilaktika faoliyatini raqamlashtirish bo'yicha maxsus loyiha amalga oshirildi. Bu inspektorlarga ijtimoiy reabilitatsiya ehtiyojlarini aniqlashda qulaylik yaratdi va fuqarolar bilan aloqa samaradorligini oshirdi. Kelgusida ushbu texnologiyalarni kengroq joriy etish va mobil ilovalarni rivojlantirish reabilitatsiya jarayonining yangi bosqichini boshlab beradi.

Profilaktika inspektorlari faoliyatini yanada takomillashtirish uchun qonunchilik va institutsional bazani mustahkamlash zarur. Amaldagi qonunlar shaxslarni ijtimoiy himoya qilishni ko'zda tutgan bo'lsa-da, ayrim jihatlarida takomillashtirish zarurati mavjud. Masalan, jinoyatchilikka moyillikni kamaytirish uchun profilaktika inspektorlariga qo'shimcha vakolatlar berish, ularning moliyaviy va moddiy ta'minotini yaxshilash lozim.

Shuningdek, har bir mahallada profilaktika inspektorlari bilan yaqin hamkorlikda ishlaydigan ijtimoiy xodimlar tarmog'ini yaratish reabilitatsiya jarayonining samaradorligini oshirishi mumkin. Ushbu xodimlar jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni aniqlashda va ularni hal qilishda inspektorlarga yordam beradi.

Reabilitatsiya jarayonida ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar muhim o'rin tutadi. Ular orqali jamiyatda reabilitatsiya qilingan shaxslar haqidagi ijobiy fikrni shakllantirish mumkin. Hozirda ko'pgina davlatlarda jinoyatchilikning oldini olish va jazoni ijro etgan shaxslarni qo'llab-quvvatlashga bag'ishlangan maxsus ijtimoiy loyihalar amalga oshirilmoqda. Bu jamiyatda ijtimoiy birlashuv va o'zaro hamkorlikni mustahkamlaydi.

O'zbekistonda ushbu sohada olib borilayotgan ishlar orasida "Obod mahalla" va "Jinoyatchilikka qarshi birga kurashamiz" kabi kampaniyalar alohida e'tiborga loyiq. Ushbu tadbirlar doirasida mahalliy aholi va huquqni muhofaza qilish organlari o'rtasida hamkorlik kuchaytirilmoqda.

Profilaktika inspektorlarining ijtimoiy reabilitatsiya va moslashtirishdagi roli davlat siyosati darajasida yanada kuchaytirilishi lozim. Kelgusida ushbu yo'nalishda xalqaro tajribani chuqurroq o'rganish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va davlat tomonidan ko'rsatiladigan moliyaviy yordamni oshirish talab etiladi.

Shuningdek, jamiyatda bunday jarayonlarning ahamiyatini tushunishga qaratilgan keng ko'lamli ishlar olib borilishi zarur. Bu borada profilaktika inspektorlari, ijtimoiy tashkilotlar va davlat organlari o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash dolzarb vazifa

---

⁴ Alimov B. "Ijtimoiy moslashtirish jarayonida davlat va NNTlarning roli", "Jamiyat va qonun" gazetasi, 2023-yil, №4.

hisoblanadi. Ijtimoiy rehabilitatsiya va moslashtirishning samarali amalga oshirilishi nafaqat jinoyatchilik darajasini pasaytirishga, balki jamiyatdagi ijtimoiy barqarorlik va birdamlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Profilaktika inspektorlari ijtimoiy rehabilitatsiya va moslashtirish jarayonining asosiy ishtirokchilaridan biri sifatida jamiyatning barqarorligi va xavfsizligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ularning faoliyati samaradorligini oshirish uchun tizimli yondashuv va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash zarur. Mazkur sohada amalga oshirilayotgan islohotlar jinoyatchilik darajasini pasaytirish, shaxslarning ijtimoiy integratsiyasini ta'minlash va jamiyatning barcha qatlamlari uchun teng imkoniyatlarni yaratishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, rehabilitatsiya jarayonida uchraydigan muammolarni hal qilishda davlat organlari, jamiyat va fuqarolik institutlarining yaqin hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "Fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishda ichki ishlar organlarining roli"ga oid normativ hujjatlar, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi.
2. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo'mitasi. "2022-yilda jazoni ijro etgan shaxslar haqidagi statistik ma'lumotlar".
3. O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi. "2021-2023-yillardagi jinoyatchilik dinamikasi".
4. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). "Social Reintegration of Offenders: Best Practices" (2020).
5. World Prison Brief. "Recidivism Rates and Rehabilitation Programs: A Global Overview" (2021).
6. Council of Europe. "Guidelines for Probation and Parole Services" (2019).
7. Xudoyberdiyev M. "Jinoyatchilikka qarshi kurashda ijtimoiy rehabilitatsiya dasturlarining ahamiyati", Toshkent, 2021.
8. Karimov A. "Profilaktika inspektorlarining huquqiy statusi va ularning jamiyatdagi o'rni", "Yuridik fanlar" jurnali, 2022.
9. Ahmedov T. "Jinoyatchilikni oldini olish va rehabilitatsiya masalalari", Samarqand davlat universiteti nashriyoti, 2020.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sahifasi. "2022-yilda jinoyatchilikka qarshi kurash borasidagi islohotlar". www.prezident.uz
11. Ichki ishlar vazirligi rasmiy sayti. "Profilaktika inspektorlarining yangi vakolatlari". www.iiv.uz
12. UNODC rasmiy sayti. "Effective Rehabilitation Strategies". www.unodc.org
13. Alimov B. "Ijtimoiy moslashtirish jarayonida davlat va NNTlarning roli", "Jamiyat va qonun" gazetasi, 2023-yil, №4.
14. Rahmonov Sh. "Texnologik yondashuvlar va ularning rehabilitatsiya jarayonidagi o'rni", "Axborot texnologiyalari" jurnali, 2022.